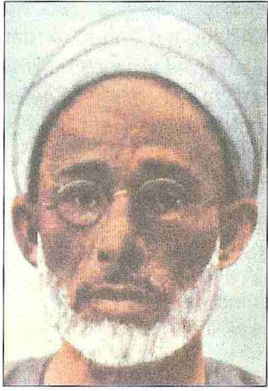

Muhammed Haseneyn el-Adevî

yetindeki Desuk Enstitüsü, Dimyat Enstitüsü ve Tanta'daki Ahmedî Enstitüsü gibi Ezher'e bağlı dinî enstitüleri ıslah etti. Bu enstitülere giriş şartlarıyla eğitim ve öğretim programlarını düzenledi yeni binalar yaptırdı. Dört fıkıh mezhebini temsilen otuz kişiden oluşan Ezher Büyük Âlimler Cemaati (Cemâatü kibâri'l-ulemâ) ve Ezher Yüksek Meclisi üyeliğine seçildi. Daha sonra Ezher meşihatlığına vekil tayin edildi. Osmanlı Devleti tarafından kendisine üçüncü dereceden Mecîdî nişanı ile ikinci dereceden Osmânî nişanı verildi; ayrıca Mısır'da birinci dereceden "ilmî taltif kisvesi" aldı. 1915'te, Ezher'le ilgili bazı konularda, Mısır'ın başında bulunan Hüseyin Kâmil ile aralarında anlaşmazlık çıkınca idarî görevlerinden alındı. Bunun üzerine kendisini tamamen öğretime ve kitap yazmaya verdi. Aynı zamanda, Halvetiyye'nin Şerkāviyye kolunun faal bir mensubu ve tarikatın kurucusu Ahmed b. Şerkāvî el-Halîfî'nin önde gelen talebeleri arasında bulunuyordu. Nisan 1936'da vefat etti; Kahire'de Abbâsiyye semtindeki Karâfetülhafîr Mezarlığı'na defnedildi.

Başta fıkıh ve tasavvuf olmak üzere naklî ve aklî ilimlerle ilgili kaleme aldığı eserlerin büyük bir kısmı yayımlanmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Bülûġu's-sûl fî medḫali ʿilmi'l-uṣûl; el-Ḳavlü'l-câmiʿ fi'l-keşf ʿan muḳaddimeti Cemʿi'l-cevâmiʿ; el-Ḳavlü'l-mübîn fî ḥukmi'l-muʿâmele beyne'l-ecânib ve'l-müslimîn; el-Fuṣûlü'l-vâfiyât fî aḥkâmi'l-muʿâmelât; Fetâvâ şerʿiyye; el-Mevârîŝ fi'ş-şerîʿati'l-İslâmiyye; Şerḥu'l-Mevridi'r-Raḥmânî fi't-tevḥîd ve't-taṣavvuf; Ḥükmü't-tevessül bi'l-enbiyâʾ ve'l-evliyâʾ; İtḥâfü'l-verrâd bi-eşiʿʿati'l-evrâd li's-sâdeti'l-Ḥalvetiyye; el-İfâdâtü'l-ḳudsiyye fî beyâni baʿḍi'l-ıṣṭılâḥâti'l-ḥikemiyye; et-Taṣavvurâtü'l-evveliyye fi'l-meṭâlibi'l-ḥikemiyye; Taʿlîḳa ʿalâ Risâleti'l-Âmilî fî ʿilmeyi'l-cebr ve'l-ḥisâb; el-Ḥâşiyetü'l-kübrâ ʿale'l-Maʿḳûlâti'l-ḥikemiyye fi'l-felsefe; ʿUnvânü'l-beyân fî ʿulûmi't-tibyân; el-Medḫalü'l-münîr fî muḳaddimeti ʿilmi't-tefsîr; et-Taʿlîḳ ʿalâ Nuḫbeti'l-fiker.*

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Ḫıṭaṭü't-Tevfîḳiyye*, Bulak 1306, IX, 179; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1648-1649; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 446; Zeki Mücâhid, *el-Aʿlâmü'ş-şarḳıyye*, Kahire 1945, II, 160; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, VI, 326; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, Dımaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), IX, 231; *Fihrisü'l-Mektebeti'l-Ezheriyye*, IV, 152; VI, 143; Muhammed Suâd Celâl, "el-İmâmü'l-ḥucce eş-Şeyḫ Muḥammed Ḥaseneyn Maḫlûf el-ʿAdevî", *Mecelletü'l-Ezher*, LV/9, Kahire 1983, s. 1510-1519; F. De Jong, "al-ʿAdawī", *EI² Suppl.* (İng.), I, 40-41.

 MÂCİDE MAHLÛF

ADEVİYYE

(العدوية)

Adî b. Müsâfir'e nisbet edilen bir tarikat.

Adî b. Müsâfir'in vefat ettiği 557 (1162) yılından itibaren Musul ve civarında birkaç asır varlığını sürdüren bu tarikat, daha sonra şeyhe hürmet ve tâzimde ileri gidip onu ilâhlaştırma noktasına kadar götüren bazı müfrit taraftarları vasıtasıyla Yezîdîliğe dönüştürülmüştür. Başlangıçta tam mânasıyla Sünnî bir tarikat olan Adeviyye, böylece şeriat dışı bir tarikat haline gelmiştir. Bugün sadece Yezîdîlik'le ilgisi dolayısıyla üzerinde durulan ve Sohbetiyye adıyla da anılan tarikatın âdâb, erkân ve tarihî inkişafı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda Adeviyye tarikatından çok bu tarikatın kurucusu olarak kabul edilen Adî b. Müsâfir hakkında bilgi mevcuttur (bibliyografya için bk. ADÎ b. MÜSÂFİR).

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDID

(عاضد)

Sözlükte "yardım eden, destekleyen" anlamına gelen kelime, hadis ilminde, eksikliği bulunan bir haberin eksikliğini gideren ikinci bir haber için kullanılmıştır

(bk. MÜTÂBAAT).

ÂDID-LİDÎNİLLÂH

(العاضد لدين الله)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf (ö. 567/1171)

Son Fâtımî halifesi (1160-1171).

20 Muharrem 546'da (9 Mayıs 1151) Kahire'de doğdu. Bu sırada devlet zayıf düşmüştü ve karışıklıklar içindeydi. Fâtımî idaresi Mısır'ın Sünnî halkı tarafından desteklenmediği gibi, Bedr el-Cemâlî'den (ö. 1094) beri ülkeyi fiilen vezirler yönetmekteydi. Büyük kumandanlardan vezirlik makamına geçenler "sultan" unvanını alıyor, sikke ve hutbede adları halife ile beraber anılıyordu.

Vezir Talâiʿ b. Rüzzîk, genç Fâtımî Halifesi Fâiz'in 3 Temmuz 1160 tarihinde ölümü üzerine onun yerine henüz dokuz yaşındaki Ebû Muhammed Abdullah'ı el-Âdıd-Lidînillâh unvanıyla halife ilân etti. Ayrıca halifeyi ve sarayı kontrol altında tutabilmek için onu kızlarından biriyle evlendirdi ve böylece devlet idaresine tamamen hâkim oldu. Talâi'in Eylül 1161'de öldürülmesi üzerine yerine Rüzzîk vezir tayin edildi. Rüzzîk'ten sonra sırasıyla Kûs Valisi Şâver ve saray ağası Dirgām vezir oldu. Ancak Şâver 25 Mayıs 1164 tarihinde yeniden Fâtımî vezirliğini ele geçirdi. Kudüs Haçlı Kralı Amaury'nin 1168 yılında Mısır'da Şâver'e karşı çıkarttığı isyanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine elebaşıları Kudüs'e kaçtılar. Amaury isyancıların teşvikiyle Mısır'ı işgale karar verdi ve 19 Ekim 1168'de Askalân'dan Mısır'a hareket etti. Bunun üzerine Şâver ve Âdıd, Nûreddin Zengî ile Esedüddin Şîrkûh'tan yardım istediler. Şîrkûh 7000 kişilik bir orduyla Mısır'a hareket edince Amaury ülkesine döndü. Şîrkûh Kahire'de Halife Âdıd ve veziri Şâver tarafından karşılandı. Şâver, Şîrkûh'un yeğeni Selâhaddin (Eyyûbî) ve arkadaşları tarafından kendileri aleyhinde faaliyette bulunduğu için tutuklandı ve Halife Âdıd'ın emriyle 18 Ocak 1169 tarihinde idam edildi. Daha sonra Şîrkûh vezirlik makamına getirildi.

Şîrkûh vezir tayin edildikten iki ay sonra öldü. Nûreddin'in kumandanlarının tavsiyesi üzerine Âdıd 26 Mart 1169 tarihinde Selâhaddin'i vezir tayin etti. Selâhaddin'i ve Oğuzlar'ı kendileri için tehlikeli gören muhalifleri, onları Mısır'dan atmak için Haçlılar'la iş birliği yaptılar. Üstâdüddâr* Emîr Cevher'in